

متمم وقایع یکماهه فوریه ۱۹۰۸

سوء قصد نسبت به شاه در ۲۸ فوریه ۱۹۰۸

[۹ اسفند ۱۲۸۶ ؛ ۲۵ محرم ۱۳۲۶]

شاه از ۱۲ نوامبر [۱۹ آبان ۱۲۸۶ ؛ ۵ شوال ۱۳۲۵] که به مجلس رفته دیگر تاکنون از قصر سلطنتی بیرون نیامده بود تا امروز ساعت سه بعد از ظهر در حالیکه بطرف دوشان تپه که مقر خارج شهر او است حرکت می نمود حمله جسورانه ای بقصد قتل او بعمل آمد .

ترتیب حرکت او از اینترار بود: يك اتوموبیل در جلو و يك کالسکه در عقب و مستحفظین سواره و پیاده بطریق معمول مواظب بودند . مسافت کمی که از خانه رئیس بانک دور شده قبل از آنکه به عمارت ظل السلطان برسند چند نفر از بالای بامهای مجاور بنای شلیک به اتوموبیل که تصور می کردند شاه در آن است گذاردند. ظاهراً بواسطه ارتفاع محل اقامت خود توی اتوموبیل و کالسکه را نمی توانستند ببینند . سپس دو بمب بطرف اتوموبیل انداخته آنرا بکلی از هم متلاشی نموده دو نفر را مقتول و قریب ۷ نفر را مجروح کردند. خود شاه که در کالسکه عقب اتوموبیل نشسته بود فوراً بیرون آمده در يك خانه ای همان نزدیکی پناه گرفت. این مسئله فوراً اسباب هیجان فوق العاده شده اعلیحضرت شاه پیاده سالمأ به قصر مراجعت نمودند.

دکتر لیندلی اعلیحضرت را به يك حال خیلی مضطربی دیده بود. درباریان تماماً عرض تبریک تقدیم نمودند . شارژ دافر اعلیحضرتی عباسقلی خان را مأمور نمود که از استخلاص شاه از این بلیه تبریکات تقدیم نماید.

جی . پی . سی

نمره - ۱۰۶

مکتوب مستر مارلینگ به سرادوردگری (واصله ۱۶ مارس)

طهران ، ۲۶ فوریه ۱۹۰۸

[۷ اسفند ۱۲۸۶ ؛ ۲۳ محرم ۱۳۲۶]

ماه محرم به آخر رسید. برخلاف انتظارات عمومی هیچ قسم اغتشاش رخ نمود. تشکیل هیئت وزراء که مدتی انتظار آن می رفت در ۲۸ شهر جاری شروع گردیده آصف الدوله بنابر تصویب مجلس ظاهراً برای آنکه قوام الملك را برضد میل واضح و کلای فارس رخصت مراجعت به شیراز داده بود معزول گردید . علت حقیقی عزل او این بود که مجلس با آنکه تصمیم نموده بود در کابینه تغییری بدهد از آن می ترسید که يك مرتبه دست همه را از کار کوتاه کند و اینطور صلاح دانست که ابتدا از وزیر داخله (۱) بهمین گونه در متن اصلی آمده است . شاید منظور بافت باشد . از تحقیقات نتیجه بدست نیامده . م.

شروع کند . نظام السلطنه از وزارت مالیه دست کشیده به مقام آصف الدوله منصوب گردید. اگر چه این تغییرات یحتمل آخری و قطعی تصور نمی شود ولی تاکنون بی مناسبت نبوده و امیدبخش است. بطور حتم صنایع الدوله برای وزارت مالیه از نظام السلطنه بهتر است. مجلس قبول صدارت نظام السلطنه را به این امید نمود که با تجربیات و بصیرتی که از اوضاع مملکت دارد می تواند تا يك اندازه اعاده نظم نماید ولی مشروطیین بر او بهیچوجه اعتماد حقیقی نداشته چون او یکی از سیاسیون مدرسه قدیم است.

صنایع الدوله که از وزارت مالیه به جای او منصوب گردیده اول شخصی است که به ریاست پارلمان تعیین گردید .

راپورت تغییر دیگری یعنی عزل قائم مقام از طرف شاه همین حالا برای من رسید. در عرض ماه گذشته شاه از مداخله آشکارا در امورات مملکت استنکاف نموده ولسی اینطور شیوع دارد که خود را آماده کودتای دیگری می سازد و مبنای این شایعات ظاهراً آن است که بنا بر راپورتی که واصل شده مقداری تفنگ از راه محرمه برای او وارد می شود و از ورامین مشغول جمع آوری و تجهیز همراهان خود می باشد. ظن قوی انجمنهای پلتیکی این است که اعلیحضرت شاه عنقریب اقدامی خواهند نمود.

نارضایتی عامه از مجلس کسب قوت می نماید و محض آنکه با مطالبه عموم مردم در بهبودی اجزاء مرکبه آن موافقت شده باشد مجلس به جای اعضای متوفی یا مستعفی خود وکلای جدید انتخاب نموده است. از طرف دیگر مجلس در نظام امورات جاریه خود پیش از پیش صورت رسمیت داده و کلیه کارهای مهم در جلسات سری یا اجلاسات محرمانه کمیته های مختلفه به انجام می رسد . این طریق خیلی ضرر دارد چرا که بدینوسیله برای وکلای مقتدر خیلی سهل می گردد که در راه جلب منافع شخصی خودکار کنند و این خود یکی از عللی است که نارضایتی از مجلس را روزبروز تزئید می نماید. محتمل است که برحسب پیشنهاد احتشام السلطنه بردایره سری بودن امورات توسعه داده شود به این معنی که چون احتشام السلطنه ظاهراً مایوس است از اینکه از خود مجلس نتایج مطلوبه بدست آورد و او را عقیده این است که فقط عاجی که بنظر می رسد این است که اعمال و مشاغل مجلس را بواسطه تشکیل کلوپ مجلس به آن هیئت غیر مسئول غیررسمی واگذار نماید.

از خلاصه وقایع این ماه معلوم می گردد که در اوضاع ایالات و ولایات بهبودی حاصل نشده و شیراز نسبتاً به حال آرامی باقی است. ورود حاکم جدید صاحب اختیار (وزیر مخصوص) بطور آرام گذشت ولی چیزی که باید ملاحظه شود این است که از ورود قوام الملك که حاکم با وجود عدم موافقت وکلای فارس به آن راضی شده چه نتیجه بوقوع خواهد رسید.

در پاییز گذشته من با کمال شدت در مسئله مراجعت این سرکرده مقتدر متقلب که پیشنهاد شده بود مخالفت نمودم ولی چون توقیف او در طهران چنانچه دولت ایران انتظار داشت وسیله اعاده نظم فارس نگردید من در این موقع خود را به همین اقناع نمودم که او راشدیداً متنبه نمایم که هرگاه تجدید اغتشاش شود همان باعث طلب بازگشت او

خواهد گردید. حکومت ایالت در حقیقت به دست او خواهد افتاد چنانچه فعلاً وصول مالیات را به عهده گرفته و مستر گراهم پیشبینی می کند که این کار باعث تولید اشکالات مابین او و حکومت خواهد گردید و صاحب اختیار که شخص مقتدری نیست همین حالا تا اندازه ای ترس او را فرا گرفته است.

شهر یزد و کاشان در واقع به دست شورشیان افتاده؛ اصفهان جزو ولایاتی است که بدون حکومت می باشد؛ اهالی کرمان هم به نایب‌الحکومه خود پیغامی فرستاده اند او را نصیحت به رفتن نموده اند.

ایاب و ذهاب قوافل مابین بوشهر و شیراز به حالت سکون است و پسته دولتی از ۱۴ ژانویه [۲۳ دی؛ ۹ ذیحجه] تاکنون موفق به عبور نشده. در راه از طهران به یزد هم همینطور اغتشاشات سخت وجود دارد و یک دسته سارقین قوی در نائین راه عبور و مرور را بر عموم مسدود داشته اند در طرف مشرق هم سرقت سختی مابین نصرت آباد و بیرجند بوقوع رسیده پسته را زده اند. مشیرالدوله نیز مرا اطلاع داده که در حوالی خرم آباد اغتشاش سختی بظهور رسیده الوار حاکم محلی را در قلعه افلاک محاصره نموده اند.

(امضا) چارلس م. مارلینگ

نمره - ۱۰۲

مکتوب مستر مارلینگ به سرادوردگری (واصله ۱۳ آوریل)

طهران ۲۶ مارس ۱۹۰۸

[۶ فروردین ۱۲۸۷؛ ۲۳ صفر ۱۳۲۶]

در باب سوء قصد نسبت به شاه که در ۲۸ ماه گذشته بعمل آمد گمان می کنم تفصیلی که ذیلاً از بابت وقوع آن نگاشته شده اساساً صحت داشته باشد.

اعلیحضرت شاه از درب مشرقی قصر در کالسکه شش اسبه بیرون آمده در جلو آن کالسکه دیگری و یک اتومبیل سرباز و راننده آن شخص فرانسوی بود. در جلو آنها عده ای از مستحفظین قصر بودند. بعضی از آنها در جلو کالسکه و اتومبیل می رفتند و امیربهداد و مسیو شاپال همراه کالسکه بودند که شام در آن نشسته و خوب او را محافظت می نمودند. از قرار معلوم اتومبیلچی وقتی که از کوچه باریک که تا خانه مسیو رایینو چند ذرعی مسافت داشته عبور می کرده شخصی را دیده است که از یک کوچه ای بیرون آمده چیزی که با پارچه روی آن را پوشانیده بوده در دست داشته و تا اندازه ای او را خوف و وحشت احتمال وقوع حمله بر شاه فرا گرفته و علیهذا فوراً سرعت اتومبیل را رانده به امید آنکه از محل انفجار نارنجک دور شود. شخصی که خیال کشتن را داشت هم بایستی خود را باخته باشد چونکه نارنجک قبل از آنکه به اتومبیل برسد بمسافتی در عقب اتومبیلچی به زمین خورده صدمه به او وارد نیامده بدون آسیب از محلی که نشسته بود به یک طرف انداخته شد. به اتومبیل هم اندازه ای صدمه وارد آمد. یک تخته بدنه آن خرد

[شد] و سرپوش آن هم سوراخ بزرگی پیدا کرد. لحظه‌ای بعد نارنجك دیگری انداخته شد، این دفعه مابین اتومبیل و کالسکه اول به زمین خورده و از انفجار آن یکی از اسبهای جلوی مقتول و دیگری مجروح گردید. در همانوقت از بالای بامهای مسطح خانه‌های نزدیک شلیک شد. دوتفر از این نارنجك مقتول و هفت یا هشت نفر مجروح شدند. همراهان شاه از این واقعه مضطرب‌الحال گردیده امیربهداد جنگ و مسیو شاپشال خود را فوراً به محل انفجار رسانیده شاه را تا چند دقیقه تنها گذاردند و هردوی اینهارولورهای خود را بیرون آورده بر اشخاصی که بالای بامها بودند خالی نمودند. ولی مسیو شاپشال از قرار تقریر خودش آنقدر مضطرب گردیده بود که با آنکه حتی يك تیر هم در حقیقت از رولور خود خالی نکرده بود تصور می‌کرده است که بر آنها شلیک می‌کرده. سپس او و امیربهداد جنگ دریافتند که شاه بلامحافظ مانده و به عجله تمام مراجعت نمودند که شاه را از کالسکه خود بیرون آورند و کوشش نموده شاه را بطرف خانه‌ای که نزدیک آنجا بود هدایت نموده چون درب آن را بسته دیدند از وسط کوچه عبور کرده بطرف خانه کالسکه‌چی‌باشی شاه رفته ورود به آنجا نمودند. شاه در آن لحظه آرام بود و يك گیلان آب خواست ولی همینکه به او اظهار شد شاید آبی که برای او می‌آورند سمی باشد راضی شد که منتظر ورود آبدار خود بشود. پس از آن خواست از آن خاچه بیرون رفته بطرف قصر برود ولی همینکه از خانه بیرون آمد دوسه تیر مجدداً خالی شده و یکی از آنها از قرار مذکور به دیوار قرب آنجا فرود آمد. اعلیحضرت‌شاه پس از آن تفنگ یکی از مستحفظین بختیاری را که آنجا ایستاده بود گرفته خواست به حمله کنندگان شلیک کند ولی مسیو شاپشال و امیر بهداد جنگ او را از این کار منع نمودند، بدون ملاحظه رسمیت او را بطرف پناهگاه سوق دادند. همینکه به خانه وارد شد اعلیحضرت تا چند دقیقه بی‌اندازه متغیر و غضبناک شده فرمان داد که تمام خانه‌های آن محله را کوبیده و ساکنین آنرا بتتل رسانند ولی غضب او بزودی فرو نشسته و تا شلیک موقوف شد پیاده بطرف قصر روان گردیده مردم در راه با شوق و ذوق تمام او را تبریک و تهنیت می‌گفتند.

این مسئله قدری اسباب تشویش خیال است که گارد امیربهداد جنگ بمجرد آنکه از حمله به شاه آگاه گردیدند فوراً شروع به غارت عابرین و چپاول خانه‌های مجاور نموده حتی دو اسب واگون را هم دزدیدند فردا صبح آن روز آنها را مسترد داشتند. چیزی که محل تأسف است این است که باوجود آنکه عموم مردم پس از استخلاص شاه از این تهلکه او را تبریک گفتند احساسات اهالی پایتخت و اکثر ایالات و ولایات تأسف دارد از اینکه چرا نتیجه مطلوبه بدست نیامد.

روز بعد چند نفر را دستگیر نمودند و از قراری که بر همه معلوم شد مرتکبین واقعی بدست نیامدند و در حقیقت کوشش فوق‌العاده ظاهراً برای کشف آنها بعمل نیامد چرا که تا چند روز پس از این واقعه اقدامی نشد و آنوقت اولیاء امور در صدد برآمده ظاهراً اقدام نموده درب خانه‌ای را که مقل بود و نارنجك دومی از آنجا انداخته شده بود جبراً گشودند و آنقدر در این کاری اعتنائی شد که شاه مجبوراً دستخطی برای مجلس فرستاد که دولت

را وادار به اجرای اعمال خود نمایند. نارنجکها کوچک و از آهن ریخته نازک ساخته شده بودند و این خود دلیلی است برای آنکه منشاء آن از خارجه بوده چون اهالی این مملکت از ریخته گری و قو فی ندارند. درباب محرکین این حمله اخبار مختلف شیوع دارد. اول شخصی که ظن در حق او برده شد ظل السلطان بود. پنجره های عمارت اندرونی این شاهزاده در بالای محل وقوع این حادثه می باشد. بعد از آن انجمن آذربایجان به این عمل متهم گردید فقط بهمین دلیل که از زمان بحران ماه دسامبر اهالی تبریز بیش از سایر نقاط با شاه طرف بودند. در اواخر ماه قتل قوام الملك و حمله ای که به قصد قتل پسرش در شیراز بوقوع رسید انظار عامه را بطرف خود معطوف داشته ولی اختلال حواس عامه بزودی برطرف شده و فعلا هیچ احتمال نمی رود که اقدامات سختی برای تفتیش و تحقیق مسئله که منتج به نتیجه شود بعمل آید.

ازقرار معلوم نارنجکی که صبح روز بعد از حمله انداخته شد حمله کنندگان به عجله مخفی داشتند و سپس دو نفر از نوکرهای صاحب اختیار که خاکروبه می بردند آنرا پیدا کردند.

نمره - ۱۰۸

مکتوب مستر مارلینگک به سر ادواردگری (واصله ۱۳ آوریل)

طهران ۲۶ مارس ۱۹۰۸

[۶ فروردین ۱۲۸۷؛ ۲۳ صفر ۱۳۲۶]

آقا

افتخاراً سواد نوت متحدالمالی که سفیر روس و من در خصوص امکان وقوع تغییر در اداره حالیه گمرکات ایران به دولت عرضه داشته ام بانضمام سواد جوابی که از وزیر امور خارجه برای من رسیده انقاد می دارم.

جواب آنطوری که می خواستیم موافق دلخواه نیست، در جواب مذکور است که راپورت وقوع تغییر بی اساس است ولی بهیچوجه از حیث آنکه به همین تردیکی تغییری در آن داده نخواهد شد اطمینان بخش نیست. نظر به اطمینانات شفاهی که مشیرالدوله به من و سیو دوهارت ویک داده که دولت قصد اخراج مستخدمین بلژیکی را ندارد لازم نمی دانم که برای اطمینان واضح تر کتبی فشار وارد آورم.

(امضا) چارلس م. مارلینگک

ملفوفه ۱ در نمره ۱۰۸

نوت متحدالمال روس و انگلیس به مشیرالدوله

طهران ، ۶ مارس ۱۹۰۸

[۱۶ اسفند ۱۲۸۶؛ ۳ صفر ۱۳۲۶]

جنابا اگر چه دولت ایران سابقاً به این سفارت اطمینان کامل داده بودند که در طریقه اداره نمودن گمرکات تغییری داده نخواهد شد از قرار راپورتهایی که حالا شیوع دارد

معلوم است دولت در خیال بعضی تغییرات در اداره مذکور می‌باشند. بنابراین محترماً از جنابعالی استدعا می‌کنم که اطمینان سابق خود را تجدید نموده و هرگاه این راپورت از صحت خالی باشد آن را تکذیب فرمایید. (امضا) چارلس. مارلینگ

ملفوفه ۴ در نمره ۱۰۸

ترجمه مکتوب مشیرالدوله به مستر مارلینگ

۱۹ مارس ۱۹۰۸

[۲۹ اسفند ۱۲۸۶؛ ۱۶ صفر ۱۳۲۶]

در جواب مراسله ۶ شهر جاری که در خصوص تغییر در اوضاع گمرکات استفسار فرموده بودید افتخاراً اظهار می‌دارم که اقدامی برای تغییر وضع گمرکات نشده و این خبر بی‌اساس است. (امضا) مشیرالدوله

ملفوفه نمره ۱۰۹

خلاصه وقایع ایران در ظرف چهار هفته لغایت ۲۷ مارس ۱۹۰۸ [۷ فروردین ۱۲۸۷؛ ۲۴ صفر ۱۳۲۶]

طهران

مجلس ملی: کابینه وزراء که مجدداً بطریق ذیل تشکیل گردیده در ۲۹ فوریه [۱۰ اسفند ۱۲۸۶؛ ۲۶ محرم ۱۳۲۶] به مجلس آمدند.

نظام السلطنه	وزیر داخله و صدراعظم
مؤید السلطنه	وزیر عدلیه
صنیع الدوله	وزیر مالیه
مشیر الدوله	وزیر امور خارجه
ظفر السلطنه	وزیر جنگ
مؤمن الملك	وزیر تجارت و گمرک
مخبر السلطنه	وزیر معارف

حکام جدید

تغییر عمده که داده شده تعیین ظل السلطان به فرمانفرمایی فارس است و شاهزاده مذکور در ۲۰ شهر جاری بطرف شیراز رهسپار گردید. علاء الملك به حکومت اصفهان تعیین شده و سردار معتضد (بهجت الملك) بطرف کرمان حرکت نموده است. ظهیر الدوله رئیس مشهور هیئت اخوت دراویش که سابقاً حاکم کرمانشاه بود به حکومت رشت تعیین گردیده است. (امضا) جی. بی. چرچیل
سکرتری شرقی

تبریز

در عرض ماه فوریه شهر تبریز نسبتاً آرام بود. مأمورین محلی از قرار معلوم دست بالا را گرفته و توانسته‌اند به کار خود بپردازند. اوامر آنها مجری و پلیس در کوچه‌ها گشت و گذار می‌نمود.

استرآباد

از قراریکه آژانس انگلیس راپورت داده سپهدار (وزیر تلگراف) حاکم استرآباد اقدامات مجدانه برای منظم داشتن ترکمنهای غیر منقاد آن سامان بکار برده است.

رشت

ویس قنصل اعلیحضرتی در مراسله دهم مارس خود می‌نویسد که محتشم‌الملک و سردار همایون که کفالت حکومت به عهده آنها است هر دو استعفا نموده‌اند. انجمنهای پلتیکی جدید هر روز تشکیل و تجارت موقوف شده است. شبها شهر ناامن است و به مردم حمله می‌شود و دکانها به غارت می‌رود.

کرمان

در اوائل فوریه چهار نفر در رفسنجان داخل خانه گبری شده و پس از آنکه از دکانش معادل هزار و پانصد تومان وجه نقد و اجناس غارت نمودند بر او با رولور شلیک کرده به خیال اینکه مرده است او را به حال خود باقی گذاردند. شخص گبر پس از چند ساعت خود را به خانه یکی از رفقاییش رسانیده و چون گلوله به گلویش خورده بود و نمی‌توانست صحبت کند شرح ماوقع را نوشت. شخص مجروح را به کرمان آوردند و معلوم شد که شش گلوله به گلو و آرواره‌اش خورده بود. امید چنان می‌رود که بهبودی حاصل نماید. در این تازگی مردم رجاله با گبرهای بیم و کرمان بدرفتاری می‌کنند. آنها از قنصل اعلیحضرتی استدعای حفظ خود را نمودند و مشارالیه از نایب‌الحکومه وعده گرفت که آنچه بتواند در منع بدرفتاری ایشان اقدام نماید. در راه فوریه کرمان به حال مغشوش باقی بود و [به دنبال] مراجعت عدیل‌الملک که به حکومت اصفهان معین شد سردار معتضد به جای او منصوب شده است. تعیین او موافق میل عموم نبود و این باعث بستن بازارها شد.

چند نفر سارقین سواره در چند میلی مالوم در ۱۵ فوریه به دو تاجر هندو زده معادل هزار و پانصد تومان اجناس آنها را بردند. سارقین کبوترخان را که منزل دوم راه یزد است اخیراً غارت نموده و اسبهای پستی را سرقت کرده‌اند.

کرمانشاه

در هفته اول مارس ورود سیداکبر که یکی از ملاهای ارتجاعی طهران است باعث قدری اغتشاش گردید. کفیل حکومت اعاده نظم نموده و سید مزبور را بر حسب امر

طهران تبعید به کربلا کردند.

بواسطه نزاع مابین نایب‌الحکومه‌های منصورالملک ، حاکم موزوئی ، ناحیه گوران تازگی در حال اغتشاش است. فاتح‌السلطنه، داماد شاهزاده سالارالدوله ، اخیراً به شهر خرم‌آباد حمله نموده آنرا قبضه و تمام مایملک حکومت را غارت کرده . حاکم در خانه مجتهد بزرگ آنجا پناهنده گردید . حاکم لرستان برادرزاده نظام‌السلطنه صدراعظم حالیه است.

شیراز

صاحب اختیار فرمانفرمای فارس در ۸ فوریه [۱۸ بهمن؛ ۵ محرم] به محل اقامت خود رسید و در ضمن ملاقات با قنصل اعلیحضرتی اظهار داشت گمان می‌کند مراجعت قوام‌الملک به شیراز اسباب اغتشاش خواهد بود . قوام در ۲۰ فوریه [یکم اسفند؛ ۱۶ محرم] از طهران ورود نمود. در ۷ مارس [۱۷ اسفند؛ ۴ صفر] بر قوام در حیاط عمارت خودش شلیک شده پنج گلوله به او خورده گلوله ششم یکی از نوکران را که در استخلاص آقای خودش کوشش کرده بود مقتول نمود. قوام پس از بیست دقیقه وفات نمود. شخص قاتل سپس بر شکم خود تیر خالی نموده ولی دستگیر و محبوس گردید. مستر گریهم [گراهم] همین که از واقعه مستحضر شد به خانه قوام رفت . دو پسران قوام [سالارالسلطان و نصرالدوله] اطلاع دادند که قاتل، شخصی نعمت‌الله نام، اخیراً کالسکه‌چی و مستخدم معتمد دیوان بوده و تهدید به این نمودند که از معتمد دیوان که بانی این جنایت تصور می‌شد انتقام کشیده و قطعه کاغذی که می‌گفتند از جیب قاتل در آورده بودند ابراز داشته بر روی آن نوشته بود قاتل نصرالدوله و اظهار داشتند ما می‌دانیم این خط کی است . مستر گریهم از آنها استدعا نمود نگذارند همراهانشان اقدامات متعدیانه بنمایند . شخص قاتل چند ساعت بعد مرد و از قراری که پسران قوام اظهار داشتند قبل از مرگ اعتراف کرد بر اینکه معتمد دیوان و سید لاری اغوای به قتل او نموده بودند. مستر گریهم پس از آن از فرمانفرما که بی‌اندازه مضطرب و باقوت تمام از پسران قوام طرفداری می‌نمود ملاقات کرد. روز دیگر مستر گریهم مجدداً از او ملاقات کرد و اغتشاش حواس او تا اندازه‌ای کمتر شده جناب معظم‌له معتمد دیوان را برای تحقیق و تفتیش به قصر احضار نمود و به‌راهی عده کثیری مستحفظ‌وقتی که هوا تاریک شده قصر آورده شد. روزهم مارس ، در حالی که سالارالسلطان همراه جنازه قوام بود تیری به‌راش خورده و از قرار مذکور یکی از ملاهای بزرگ هم از آن تیر زخمی شده - ملای مذکور همان‌روز وفات نمود ولی سالارالسلطان روبه بهبودی است. از قرار مذکور شخصی موسوم به سید احمد دستکی سر کرده دسته‌ای که با قوام مخالف هستند تیر را خالی کرده - این شخص را پس از آنکه کشتند جسد او را به چوبی آویزان کرده نعل بر آن ریختند و سوزانیدند و آنچه از جسد او باقی ماند به خندق شهر ریخته شد. حالا محقق شده که آن سید تیر خالی نکرده بود. در همان روز قوامیها از فرمانفرما مطالبه خون معتمد دیوان را نمودند ولی فرمانفرما جوابی به آنها داده سر آنها را پیچانید. روز دهم به آرامی گذشت و در ۱۱ مارس [۲۱ اسفند

۱۲۸۶؛ ۸ صفر ۱۳۲۶] عقائد عامه که ابتداء طرفدار سالارالسلطان بود برضد او شد. ظل‌السلطان که به فرمانفرمایی فارس تعیین شده بود از طهران برای شیراز حرکت کرده الحال اوضاع اگر بدتر نباشد آثار و علائم بهبودی از آن ظاهر نیست. راه بوشهر پس از آنکه بواسطه اغتشاشات مسدود بود دو مرتبه در ۱۷ فوریه [۲۷ بهمن؛ ۱۴ محرم] باز شده پسته‌ها دفعه دیگر بوقت ورود می‌کند.

خلیج فارس

بوشهر

چون نقشه تاسیس بانک ملی پیشرفت ننمود وجوهات اعانه که سال گذشته از بوشهر جمع‌آوری شده و به طهران ارسال شده دو مرتبه به بوشهر فرستاده شده به اعانه دهندگان مرجوع گردید.

سفارت اعلیحضرتی اخیراً در باب تعدیات که رؤسای محلی راه بوشهر الی شیراز به قاطردارانی که ایاب و ذهاب از آن راه می‌نمودند کرده بودند با دولت ایران مشغول مذاکره می‌باشند.

نمره - ۱۱۰

مراسله مستر مارلین [مارلینگ] به سر ادوارد گری (مورخه ۲۷ مارس ۱۹۰۸ از طهران) [۸ فروردین ۱۲۸۷؛ ۲۵ صفر ۱۳۲۶]

آقا

هرچند که در این چهار هفته اخیر تغییر عمده به اوضاع عمومی روی نداده ولی متأسفانه آنچه را که هویدا است روبه بدتری است نه به خوبی. از سوءقصدی که نسبت به شاه شد برخلاف تصایح بعضی از درباریه‌های مستبد شاه آرام بوده و روابط با مجلس بهتر از ایام دیگر بود. این تغییر سلوک نه بواسطه تغییر حسیات اعلیحضرت شاه نسبت به مجلس است بلکه بیشتر بواسطه نتیجه سوءقصدی است که نسبت به شاه شده و شاید هم به شاه معلوم شده است که مجلس به اندازه‌ای بی‌اعتبار و طرف‌تفر عموم واقع گردیده که ممکن است خود به اجل طبیعی از دنیا رحلت نماید. نفوذ و اعتبارات مجلس بواسطه عدم لیاقت خود و همچنین بواسطه بعضی اقدامات غیر مصلحت‌آمیز رئیس برای تسهیل امورات اتصالاً رو به اضمحلال است. رئیس مجلس بعلاوه اینکه کلیه امورات را مخفیانه در کمیسیونها می‌گذراند اصل جلسات خود مجلس را هم سری کرده، به این ترتیب که در هر جلسه یک جلسه آن سری است و بعلاوه قوانین برای محدود نمودن دخول عموم طبقات مردم به مجلس وضع نموده است. چونکه احتشام السلطنه نفوذ کاملی بین و کلاًء دارد این ترتیب سری نمودن مجلس باعث سوءظن عموم نسبت به او شده و مردم دیگر گمان نمی‌کنند که او شخص وطن‌پرستی است بلکه عقیده مردم بر این است که او یا برای منافع شاه و یا برای منافع شخصی

خود مشغول کار است. به علل فوق الذکر توجه و محبت مردم نسبت به احتشام السلطنه بی اندازه کم شده است و در چند روز قبل ظن قوی برده می شد که او را مجبور به استعفاء نمایند. اتفاقی که ممکن است نتیجه مؤثری به اوضاع طهران روی بدهد خارج شدن ظل السلطان بواسطه انتخاب او به حکومت فارس است. شاه اعتمادی به او ندارد و خیلی مایل بود که دفع این خویش خطرناک خود را بنماید و اصرار به او نمود که مسافرتی به اروپا نماید. ظل السلطان هم مصمم به حرکت اروپا شده بود به دلیل اینکه از سفیر روس تقاضا نموده بود که کشتی جنگی برای مسافرت او از انترلسی به پروسک معین گردد. و همچنین از من هم ملاقاتی نموده و اطلاع داد که به همین زودیها حرکت خواهد نمود. لیکن روز بعد خبر به من رسید که ظل السلطان تغییر خیال داده و از ایران خارج نخواهد شد و پس از اینکه خبر تعیین او به جای صاحب اختیار شیوع پیدا نمود علت این تغییر خیال واضح گردید.

اغتشاشی که بعد از قتل قوام الملک در شیراز روی داد مبرهن ساخت که صاحب اختیار قادر به حکومت آن شهر نیست. حاکم در واقع خود را بکلی گم کرده و گمان می کند که پس از مطالعه راپورتی را که در جزو حوادث ماهانه ایران مندرج است جای تردید برای انسان باقی نخواهد بود که فقط بواسطه تدبیر و جدیت مسر گریهم [قنصل اعلیحضرتی] و نفوذ شخصی او در شهر بود که جلوگیری از جنگ سختی در شهر بعمل آمد. در موقع خاموشتری ممکن است که صاحب اختیار بخوبی حکومت نماید ولی چونکه او جبون است و همچنین وجوهات برای تهیه استعدادی که دولت نتوانسته است برای او اعزام دارد ندارد لهذا من گمان نمودم که بر حسب خواهش او از سفارتین [کمک به برقراری خود در حکومت] رفتار ننموده و فقط به دولت ایران تأکید نمودم که اقدامات برای استقرار انتظام بنمایند.

در هر صورت ظل السلطان دارای بعضی صفاتی است که در صاحب اختیار نیست. اولاً او خیلی متمول است و یقیناً می تواند از دهات خود در اصفهان آنقدر استعداد فراهم نماید که بتواند اقتدارات خود را محفوظ نماید و بعلاوه او مشهور به حاکم مقتدیری است. از راپورت خلاصه اتفاقات واضح می شود که هر چند که اغتشاشات مهمی روی نداده است ولی هرج و مرج خاموشی در جریان و هیچ آثار هویدا نیست که حکومت مرکزی بتواند اقتدارات خود را بهتر از سابق مجری دارد.

(امضا) مارلین [مارلینگک]

نمره - ۱۱۱

مراسله مستر مارلین [مارلینگک] به سر ادوارد گری

مورخه ۲۳ آوریل [۳ اردیبهشت ۱۳۲۱] از طهران

آقا

افتخار دارم که مجملی از حوادث چهار هفته اخیر در ایران بانضمام مختصر شرحی

از صورت جلسات مجلس شورای ملی ایران بطور معموله لفاً ارسال دارم.

(امضا) مارلین [مارلینگک]

ملفوف نمرة ۱۱۱ وقایع ماهیانه ایران

مجلس ملی . پس از اینکه احتشام السلطنه مجبوراً استعفاء نمود مخبر السلطنه به ریاست مجلس انتخاب گردید. لیکن او این مقام را قبول ننموده و در چهارم ماه آوریل ممتازالدوله به ریاست مجلس انتخاب گردید . رئیس جدید مجلس برادر سفیر ایران هتیم پاریس است و در موقعیکه شاهزاده عینالدوله در سال ۱۹۰۴ و ۱۹۰۵ [۸۴-۱۲۸۳، ۲۳۰، ۱۳۲۲] صدراعظم بود ممتازالدوله منشی شخصی ایشان بودند. ممتازالدوله زبان فرانسه را خوب می داند و چند مدت هم در وزارت خارجه بوده و کلای آذربایجان او را به ریاست انتخاب نموده اند و علت آنهم این بود که و کلای مزبور مایل نبودند که رئیس مجلس شخص مستقل الرأی باشد و سبب تنفر از احتشام السلطنه هم بهمین دلیل بود. ذکاءالملک حتی پیشنهاد نمود که هر سه ماه یک دفعه رئیس انتخاب گردد. لیکن در اینخصوص رأی در مجلس گرفته نشد.

اخبار عمومی. در ۳ ماه آوریل احتشام السلطنه بی خبر بطرف اروپا حرکت نمود . اشخاصی که متهم به قتل تاجر پارسی موسوم به ارباب فریدون هستند چند وقت است که در محاکم عدلیه محاکمه می شوند. مجلس محاکمه عمومی است و راپورت محاکمه در روزنامه مخصوصی که اسم آن «محاکمات» است مشروحاً نگاشته می شود. بعضی از محبوسین اقرار به قتل نموده اند و خوب واضح است که مقصود آنها دزدی بوده و بهیچوجه مقصود سیاسی بطوریکه بدو گمان برده می شد در نظر نداشتند. حکم بالاخره با یکی از مجتهدین خواهد بود. ظل السلطان پس از اینکه دو هفته در اصفهان توقف نمود حالا بطور تفنن بسمت شیراز رهسپار است. وزراء همان اشخاصی هستند که در ماه گذشته ذکر شد.

(امضا) چرچیل

تبریز

در ماه مارس تبریز و اطراف خاموش بود. در خود شهر رئیس نظمیه که یکی از اعضای مهم انجمن است تشکیل استعداد پلیسی داده پلیسهای مذکور که دارای ملبوس فاخر و هر کدام حامل يك تفنگ و پنجاه فشنگ هستند شب و روز در کوچه ها مشغول خدمت و از طرف دولت ماهی سه هزار و سیصد تومان برای مخارج آنها داده می شود. ناحیه اردبیل در ماه مارس مغشوش بود. ایل شاهسون دهات را غارت نموده دسته ای از آنها به شهر اردبیل تاخت و تاز نموده تقریباً پنجاه خانه را غارت و عده ای از صاحبان آنها را مقتول نموده اند. حاکم آنجا رشیدالملک بطرف تبریز فرار نمود.

قم

نمایشی از طرف اهالی برعلیه راهداری که کمیانی لینیج در راه قم بمسلطان آباد قرار داده روی داد اهالی شهر راهدارخانه بیرون شهر قم را خراب نمودند. سفارت اعلیحضرتی در اینخصوص با سید عبدالله مجتهد مذاکره نموده ایشان تلگراف سختی به علمای قم کرده آنها را از این حرکت سرزنش نمودند و بعلاوه به آنها فهمانیدند که کمیانی لینیج موافق قراردادی که با دولت بسته است اقدام می نماید.

استرآباد

حکومت جدیدت فوق العاده بکار برده و از قرار معلوم ایل ترکمن را خاموش نموده است.

مشهد

به حال آرامی باقی است ولی در ایالت قتل رو به ازدیاد است. در هفته گذشته، دوم ماه آوریل، اغتشاش مهمی در انجمن محلی روی داد. بنا بر تحریک بعضی از اعضاء انجمن، سربازها به بهانه نرسیدن حقوق، یکی از اعضای انجمن را که معروف به اصلاح طلبی است سخت کتک زده اند. از قرار معلوم این شخص اصرار به تجدید انتخابات بروفق ترتیب صحیحی داشته ولی سایر اعضای حالیه انجمن مایل بودند که دومرتبه انتخاب گردند.

اصفهان

ظل السلطان در بین مسافرت خود بسمت شیراز در ۲۴ ماه مارس [۴ فروردین؛ ۲۱ صفر] به اصفهان وارد شد. پس از اینکه بیش از بیست و چهار روز در اصفهان توقف نمود نمایش برضداود در شهر واقع گردید. سربازان و سایرین بر اشخاصی که در این نمایش شرکت داشتند حمله کرده و مقداری هم غارت نمودند. بالاخره ظل السلطان در ۱۸ ماه آوریل [۲۹ فروردین ۱۲۸۷؛ ۱۶ ع ۱ - ۱۳۲۶] به شیراز راهسپار گردید.

کرمانشاهان

راپورتی به طهران رسید که نایب الحکومه کرمانشاه بعضی اشخاص را بدون محاکمه صحیح حکم به قتل داده است. در ۳۱ این ماه در این خصوص از وزیر داخله در مجلس استیضاح شد. وزیر داخله جواب داد که بمحض وصول این خبر او به نایب الحکومه حکم نموده است که به طهران برای محاکمه حاضر شود.

شیراز

از تاریخ اواسط ماه مارس شیراز فوق العاده آرام است. برای خیلی اشخاص محترم کاغذهای تهدید آمیز رسیده است ولی راپورت هیچ نوع اقدام غیر قانونی داده نشده. هرچند که بازارها بازند ولی تجارت نمی شود. خبر تعیین ظل السلطان به حکومت فارس

از طرف عموم طبقات مردم بخوبی پذیرفته گردید.
در ماه مارس سه سرقت در راه بوشهر روی داد و بموجب راپورت‌های واصله مستحفظین راه از مسافرین جبراً اخذ وجوهات می‌نمایند. يك دزدی در راه اصفهان مابین شیراز و زرکان [=زرقان] اتفاق افتاد.

بندرعباس

مجدداً راه‌های کاروان در اواخر ماه فوریه مغشوش و دوبار الاغ که متعلق به مستحفظین قنولخانه کرمان بود در نزدیکی باغو بسرقت برده شد. قنول اعلیحضرتی اقدامات برای استرداد اموال مسروقه نموده است.

(امضا) ماژور استکس

نمره - ۱۱۲

مراسله مستر مارلینگک به سر ادواردگری (مورخه ۲۴ ماه آوریل ۱۹۰۸ [۴ اردیبهشت ۱۲۸۷؛ ۲۲ ع ۱ - ۱۳۲۶] از طهران)

(آقا) هر چند که از راپورت ماهیانه ظاهر است که اوضاع عمومی کلیه ایران قدری خاموش‌تر است ولی در پایتخت کلیه آثار و علائم خوب آشکار می‌سازد که بهیچوجه تخفیفی در شدت زدوخورد مابین شاه و انجمن حاصل نگردیده است. در اینموقع من مخصوصاً انجمنها را اسم می‌برم بواسطه اینکه دخالت مجلس در این زد و خورد اخیر (که باز هم مغلوبیت با شاه بود) خیلی کم بود وزراء هم جز اینکه در مدت ۴۸ ساعت استعفا نموده و مجدداً استعفای خود را پس گرفتند کار دیگر نمودند.

مسئله متنازع فیه این بود که آیا حاکم و رئیس نظمیه قانوناً حق این را داشتند که بدون حکم وزیر عدلیه اشخاصی را که مظنون به سوء قصد نسبت به شاه بوده دستگیر نمایند.

روبهم رفته جواب منفی است ولی به ملاحظه ارتباط این مسئله به شخص شاه ممکن بود که انجمنها از غیرقانونی بودن این مسئله صرف نظر نمایند.

امید بهبودی در اوضاع نیست و انجمنها از قدرت خود استفاده نموده در تمام ادارات دولتی مداخله می‌نمایند و بواسطه عدم بصیرت و سوءظن اکثر رؤسای آنها دخالت آنها در امورات کار دولت را بسیار دشوار می‌نماید.

(امضا) مارلین [مارلینگک]

نمره - ۱۱۳

مراسله مستر مارلین [مارلینگک] به سر ادواردگری (مورخه ۳۰ ماه آوریل ۱۹۰۸ - [۱۰ اردیبهشت ۱۲۸۷؛ ۱۶۲۸ - ۱۳۲۶] از طهران)

(آقا) در روز شنبه ۲۵ ماه ، وزیر مالیه بدون اینکه قبلاً از خیال خود کسی را مطلع سازد بودجه خود را به مجلس پیشنهاد نمود. در ضمن تطفی که وزیر مالیه در موقع پیشنهاد بودجه نمود اظهار کرد که در خصوص ازدیاد مالیه گمرکی به جای و قند وارده به مملکت، او با نمایندگان دولتین روس و انگلیس مذاکره نموده و تا یک اندازه امیدوار است که دولتین مذکورترین ضدیتی در تغییر این تعرفه گمرکی نخواهند نمود. مسیو بیزو مثل سایر اشخاص دیگر اطلاع داشت که صنایع الدوله مدتها مشغول تهیه نقشه‌ای برای اصلاحات مالیه بود که اساس آن نقشه مبنی بر ازدیاد مالیات گمرکی بر قند و جای می‌نمود ولی تا ساعت سه بعد از ظهر روز شنبه مسیو بیزو ابدأ گمان نمی‌کرد که نقشه معینی ترتیب داده شده است و در آنوقت وزیر مالیه به او اطلاع داد که او می‌خواهد الساعه به مجلس رفته و بودجه را پیشنهاد نماید. در هر صورت با مسیو بیزو ابدأ مشورتی در خصوص ترتیب بودجه مزبور نشده بود و حتی سوادی هم از بودجه به او داده نشده بود.

وزیر مختار فرانسه از سفیر روس و من خواهش نمود که مسیو بیزو را ملاقات نموده و از اطلاعاتی که او پس از یک ماه توقف در ایران از اوضاع مالیه مملکتی حاصل نمود مستحضر شویم . برای همین مقصود ما در ۲۸ ماه در سفارت فرانسه رفته و از تقریرات مسیو بیزو در خصوص اوضاع کلیه مالیات ایران من فقرات ذیل را استنباط نمودم.

هیچ نوع محل عایدی برای دولت ایران باقی نمانده و هم‌روزه عده کثیری از طلبکاران که اغلب آنها اربابان حقوقند وزارت مالیه را محاصره می‌نمایند. وزارت مالیه هم بدون اینکه به اسناد طلبکاران رسیدگی نماید و برای اینکه خود را از زحمت آنها خلاص نماید اتصالاً حواله به اداره گمرک می‌دهد. اداره گمرک هم بواسطه نبودن وجوهات همیشه دچار زحمت این اشخاص است.

عقیده عموم بر آن است که دیر یا زود یک استقراض خارجی بشود و اول خرج عمده پرداخت حقوق اربابان حقوق است. پس از ورود مسیو بیزو یأس فوق‌العاده به بعضی اشخاص روی داد . بجهت اینکه آنها گمان می‌نمودند که بمحض ورود او میلیونها پول از جیب او بیرون خواهد آمد و پس از اینکه او اظهار نمود که دولت ایران نمی‌تواند به این زودیهها قرض فوق‌العاده بنماید مردم گمان نمی‌کردند که او از روی حقیقت بیان می‌نماید. بواسطه اینکه اگر چه قرض کلی نبود کلی می‌نمود. ابتدائی که او شروع به کار نمود برای او تحصیل اطلاعات غیر ممکن بود لکن در این ایام اخیر کسب اطلاعات برای او قدری سهل‌تر شده است هر چند که ایرانیها عموماً و وزارت مالیه خصوصاً سعی کاملی دارند که او مربوط با اشخاصی نشود که بتوسط آن شخص کمکی حاصل نموده و یا اینکه او به آنها نصیحت خیر اندیشانه نماید (مقصود از این اشخاص مثلاً: اعضای کمیسیون قوانین مالیه مجلس).

ناصر الملک در پاریس به او اطلاع داده بود که اینطور با او رفتار خواهد شد و تمام اقدامات او را به شکل دیگری تغییر [تعمیر] خواهد نمود و به مسیو بیزو گفته بود که اگر او پیشنهاد مالیه می‌نماید بهتر آن است که سوادی از او را هم بهمجلس بفرستد. تمام این صحیح بوده است و در خصوص بودجه هم ابدأ از او مشورتی کرده نشده

است و تا عصر روز شنبه که وزیر مالیه بطور اختصار او را از مواد بودجه مستحضر ساخت او بیهیچوجه از طرح بودجه اطلاعی نداشت. پس از مذاکرات طولانی نتیجه اینطور گرفته شد که برای اینکه دولت ایران مقام مسیو بیزو را بیهوده فرض ننماید بهتر آن است که سفیر روس و فرانسه و من به وزیر امور خارجه اطلاع بدهیم که برای دولت ایران ابداً متمر ثمری نخواهد بود که بدون مشورت با مستشارمالیه درخصوص تغییر تعرفه گمرکی پیشنهادی به دولتین روس و انگلیس نماید.

بنابراین در روز پذیرایی معموله که ۲۹ ماه بود من به مشیرالدوله اظهار نمودم که از طرف سفارت اعلیحضرتی تا به حال نه به صنیعالدوله و نه به هیچ وزیر ایرانی فهمانیده شده است که دولت اعلیحضرتی قبول ازدیاد هیچنوع مالیات گمرکی را خواهد نمود و همچنین تاکنون من همیشه احتیاط کرده و اظهار نموده‌ام که از عقیده دوم اعلیحضرتی در این خصوص ابداً اطلاعی ندارم.

وبعلاوه من اطمینان کامل دارم که دولت اعلیحضرتی هیچ پیشنهادی را قابل ملاحظه نخواهد دانست در صورتی که طرح آن با کمک مستشار مالیه ریخته نشده باشد، و اینکه صنیعالدوله در مجلس اظهار داشته بود که دولتین حاضر به این تغییر هستند بی‌اصل بوده است.

مشیرالدوله در جواب اظهار نمود که او از این مطلب بخوبی آگاه و مکرر به صنیعالدوله گفته است که نباید پیش از تحصیل رضایت دولتین به تغییر تعرفه گمرکی پیشنهادی در اینخصوص به مجلس بنمایی. لیکن صنیعالدوله طوری از اطلاعات مالیه خود راضی و بتقدری مایل به نیکنامی خود در مجلس است که ابداً وقتی به حرفهای ما نداده و بودجه خود را پیشنهاد مجلس نمود و بهتر آن است که شما به صنیعالدوله شخصاً در اینخصوص صحبت نمائید. هم سفیر فرانسه و هم سفیر روس در این خصوص در همانروز با وزیر امور خارجه صحبت نمودند.

روز بعد من صنیعالدوله را ملاقات نموده و به ایشان اظهار نمودم در صورتیکه دولت اعلیحضرتی تا به حال هیچ عقیده خود را در خصوص اضافه کردن مالیات گمرکات اظهار ننموده و در صورتیکه جناب ایشان مطلعند از اینکه دولت اعلیحضرتی هیچ نوع پیشنهادی را قابل دقت نمی‌داند تا اینکه از مستشار مالیه در او مشورتی شده باشد چرا باید که ایشان پیشنهاد قطعی در اینخصوص به مجلس کرده باشند و بعلاوه به مجلس فهمانیده باشند که دولتین این اضافه مالیات را قبول خواهند نمود.

جناب ایشان در جواب اظهار داشته که گرفتاری مالیه به حدی است که دولت نمی‌تواند منتظر بشود تا اینکه مسیو بیزو اطلاعات کامل از اوضاع حاصل نماید و برای جلوگیری از خرابی مملکت جز اقدام فوری چاره دیگر نبود. راجع به مطلبی که او در مجلس درخصوص ازدیاد مالیات گمرکی عنوان نموده بود صنیعالدوله اظهار داشت که اطمینان او از دوستی دولتین طوری زیاد بود که هیچ تصور قبول نکردن پیشنهاد را نمی‌کرد و بالاخره گفت که امید بهبودی به اوضاع به اندازه‌ای کم است و به اندازه‌ای او خسته از زدوخورده شده است که امروز صبح مصمم شده بود که استعفاء بدهد. من گفتم

يك چیزی که دولت اعلیحضرتی طالب است که ایران آرام و آباد باشد ولی اگر از ما تقاضای امتیازی بشود که برخلاف منافع تجارتي باشد ما حق خواهیم داشت که دقت نظری در آن بنماییم و برای این مقصود دولت اعلیحضرتی عقیده مستشار مالیه خود دولت ایران را کافی می‌داند.

جناب وزیر اظهار داشتند که ایشان خیلی بیشتر ترجیح می‌دهند اگر دولت اعلیحضرتی خود شخصی را از لندن برای دقت در اوضاع مأمور نمایند.

اگر در هر مسئله‌ای لازم باشد که از مسیو بیزو در واقع مشورت کرده بشود آنوقت مسیو بیزو در واقع وزیر مالیه خواهد گردید و ایران دیگر مسیونوز ثانی را لازم ندارد. در جواب من اظهار داشتم که جناب شما از لزوم فوریت تحصیل منابع مالیه صحبت می‌داشتید در صورتی که اکنون مایل به آمدن يك متخصص مالیه دیگری که او ناچار باید مجدداً شروع به تحصیل اطلاعاتی که مسیو بیزو در يك ماه گذشته نموده است بنماید هستید.

اگر مسیو بیزو آنقدری که لازم است تابحال از اوضاع مالیه ایران اطلاع حاصل نکرده است تقصیر فقط با دولت ایران است که استنکاف از دادن اطلاعات ورزیده است.

نخواستن دولت ایران خدمتی از مستشار مالیه بعین مثل این می‌ماند که شخص مریضی طبییی را طلبیده ولی از گوش کردن به معالجه او امتناع می‌ورزد. در خصوص اینکه مسیو بیزو يك موقعی به مقام اقتدارات مسیو نوز خواهد رسید من به ایشان اظهار نمودم که البته این مطلب را درك نموده‌اند که مسیو بیزو بهیچوجه دارای قوای اجراییه نیست و مقام او فقط مقام شخص راهنمایی است. دولت ایران می‌تواند نصایح او را رد یا قبول نماید.

جناب وزیر مکرر در مکرر در خصوص فرستادن يك نفر مأمور مالیه از لندن و پترزبورغ برای دقت در اوضاع مالیه ایران صحبت داشته‌اند و من هم مکرر در جواب اظهار داشتم که این اقدام ممکن الوقوع نیست. من به جناب ایشان در خصوص استعفای خودشان اظهار داشتم که بهتر آن است تغییر خیالی بدهند بواسطه اینکه تغییرات - علی‌الاقبال مابین وزراء باعث بهبودی به اوضاع نمی‌شود و بعلاوه برای نیکنای شخص ایشان هم صحیح نیست که فوراً پس از پیشنهاد بودجه خود به مجلس از وزارت استعفا نماید.

غیر لازم است که شرح مفصلی از بودجه صنایع الدوله ذکر شود. مقصود عمده آن بدست آوردن مالیات معتدبه است که بتوسط آن دولت ایران بتواند تا يك درجه به مملکت امنیت داده بعضی طرق و شوارع جدید احداث نماید و همچنین ترقی به معارف بدهد. برای نیل به این مقصود چندین قسم مالیاتهای داخلی پیشنهاد شده است که عمده آن مالیات بر مستقالات در شهر [است] که تابحال بهیچوجه مالیاتی براو بسته نشده است. آنچه که مستقیماً به ما مربوط است اضافه مالیات به‌چای وقتد وارده در ایران است. ذکری از استقراض خارجه نشده ولی واضح است که اگر اضافه مالیاتی بر امتعه

مذکور بسته بشود محل خوبی برای ضمانت قرضه جدیدی خواهد بود.
 (امضا) مارلین [مارلینگک]

نمره - ۱۱۴

تلگراف مستر مارلین [مارلینگک] به سرادواردگری (واصله ۳ ژوئن)

طهران ، ۳ ژوئن ۱۹۰۸

[۱۳ خرداد ۱۲۸۷؛ ۳ج ۱ - ۱۳۲۶]

اوضاع پلنتیکی : در سیام ماه گذشته هیئت وزراء استعفاء کرده و تشکیل کابینه جدید خیلی اشکال دارد.

انجمنها درصدد آن هستند که بعضی از وابستگان شاه را که با آنها مختلف هستند اخراج نمایند و محض آنکه شاه را مجبور به قبول مطالبات خود نمایند سعی در تخویف کلیه قاجاریان دارند.

نمره - ۱۱۵

تلگراف مستر مارلین [مارلینگک] به سرادواردگری (واصله ۳ ژوئن)

طهران، ۳ ژوئن ۱۹۰۸

[۱۳ خرداد ۱۲۸۷؛ ۳ج ۱ - ۱۳۲۶]

راجع به تلگراف امروز من امیربهداد جنگ دیشب در سفارت روس بست اختیار نمود. دوسه نفر از درباریان شاه او را ترك نموده‌اند.

نمره - ۱۱۶

تلگراف مستر مارلین [مارلینگک] به سرادواردگری (واصله ۴ ژوئن)

طهران ، ۴ ژوئن ۱۹۰۸

[۱۴ خرداد ۱۲۸۷؛ ۴ج ۱ - ۱۳۲۶]

شاه امروز صبح از قصر خارج شده با مستحفظین کثیری به محل اقامت بیرونی خود که خارج دروازه قزوین است رفت.

نمره - ۱۱۷

تلگراف متر مارلین [مارلینگ] به سرادواری (واصله ۸ ژوئن)

طهران ، ۸ ژوئن ۱۹۰۸

[۱۸ خرداد ۱۲۸۷ ؛ ۸ ج ۱ - ۱۳۲۶]

صبح روز شنبه ششم ژوئن مابین شاه و طرفداران ملت ظاهراً اصلاح شد ولی صبح روز دیگر به اعنیحضرت شاه راپورت داده شد که انجمنها تنگرافی به ظل السلطان دز شیراز مخایره نموده اورا به آمدن و قبول مقام نیابت سلطنت دعوت کرده اند.

همانروز عصر پسر بزرگ ظل السلطان و سردار منصور و علاءالدوله و عضدالمک رئیس ایل قجر که در انقلاب هفته گذشته شرکت نمود از طرف شاه دستگیر گشتند.

نمره - ۱۱۸

مکتوب متر مارلین [مارلینگ] به سرادواری (واصله ۹ ژوئن)

طهران ، ۷ مه ۱۹۰۸

[۱۷ اردیبهشت ۱۲۸۷ ؛ ۶ ع ۲ - ۱۳۲۶]

آقا افتخاراً سواد جوابی را که دولت ایران اخیراً در مقابل اظهارات من در موضوع حفاظت گبرهای ایران داده است لفاً ایفاد می دارم.

(امضا) چارلز ام - مارلینگ

ترجمه ملفوف نمره ۱۱۸

مکتوب مشیرالدوله به متر مارلینگ

۱۹۰۸ مه ۲

[۱۲ اردیبهشت ۱۲۸۷ ؛ ۲۴۱ - ۱۳۲۶]

مراسله شما در باب گبرهای ایران واصل گردید . دولت ایران همیشه در راه آسایش این فرقه بذل توجه مخصوص نموده و این طایفه مرکب از قدیمترین تبعه ایران بوده و چنانچه در مورد قتل فریدون مشاهده گردید فیما بعد هم به همان نظر با آنها رفتار خواهد شد.

نظر به اظهاراتی که در این باب فرموده اید از وزیر داخله استدعا شده که دقت حکام را به این مسئله جلب نماید.

نمره - ۱۱۹

مکتوب متر مارلینگ به سرادواری (واصله ۹ ژوئن)

قلهک ، ۲۱ مه ۱۹۰۸

[۳۱ اردیبهشت ۱۲۸۷ ؛ ۲۰ ع ۲ - ۱۳۲۶]

آقا افتخاراً راپورت خلاصہ وقایع چہار ہفتہ ایران را بطریق معمول لفاً ایفاد می‌دارم
 (امضا) چارلز ام. مارلینگ